

ČÁST I

CHRISTIAN GOTTFRIED KRAUSE

1 Christian Gottfried Krause: životopisná črta

Christian Gottfried Krause se narodil a byl pokřtěn 17. dubna 1719 v městě Winzig v pruské části Slezska jako syn tamnějšího městského hudebníka Christiana Krauseho a jeho ženy Reginy. Od raného dětství se mu dostávalo důkladného školení v hudbě. Vzdělával se ve hře na housle i klávesové nástroje, komponoval, a podle pozdějších svědectví současníků a přátel vynikal jako zdatný tympanista. I přes tyto skutečnosti a svůj velmi vřelý vztah k hudbě, který v průběhu celého života projevoval, se při volbě budoucího povolání k dráze profesionálního hudebníka nakonec nepřiklonil. Své další vzdělání i možné uplatnění směřoval do sféry právní. 27. února 1741 byl zapsán ke studiu práv na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou. Z nemnoha zpráv, jež z tohoto údobí Krauseho života pocházejí, je podstatná zmínka Johanna Adama Hillera o provedení několika Krausem zkomponovaných chrámových skladeb, uveřejněná v jeho *Wöchentliche Nachrichten*, z níž vyplývá, že ani v čase svých univerzitních studií se pěstování hudby zcela nezřekl. Na univerzitě ve Frankfurtu nad Odrou měl Krause také možnost navštěvovat přednášky v té době zde působícího významného estetika a filozofa Alexandra Gottlieba Baumgartena,¹ jehož myšlenky i teoretická pojednání se mu pak staly jedním ze zásadních inspiračních podnětů při utváření jeho vlastní estetické koncepce týkající se poezie a hudby a jejich vzájemného spojení.

Po dokončení studia práv se Krausemu podařilo získat místo sekretáře generála Friedricha Rudolfa von Rothenburg (1710–1751), jednoho z velitelů pruské armády a důvěrných rádců pruského krále Friedricha II. V souvislosti s touto nově přijatou pracovní pozicí přesídlil Krause do Berlína a často pobýval s generálem

1 Alexander Gottlieb Baumgarten (1714–1762), významný německý estetik a filozof.

u vojenské posádky v Postupimi. Zapojení Krauseho do společenského, kulturního i uměleckého života pruského hlavního města, jež se díky uměnilovnému králi Friedrichu II. stalo předním evropským centrem umění a vzdělanosti, sehrálo důležitou úlohu v utváření jeho rozhledu i užší specifikaci vlastních hodnotících umělecko-estetických kritérií. Klíčovým bylo setkání s básníkem Johannem Wilhelmem Ludwigem Gleimem,² s nímž se Krause seznámil pravděpodobně roku 1746 a který jej uvedl do okruhu svých přátel z řad obdobně umělecky smýšlejících literátů. Nejznámějším a nejrozsáhlejším Krauseho dílem, v němž vyjadřuje své estetické názory v oblasti spojování poezie a hudby, zůstává beze sporu jeho pojednání *Von der musikalischen Poesie* vydané roku 1752. Krause však publikoval i další na poezii a hudbu zaměřené texty, jež vycházely v dobových hudebně orientovaných periodících. Podobně jako Johann Joachim Quantz³ se také Krause zabýval rozdíly mezi tzv. národními kompozičními školami, zejména italskou a francouzskou, a uvažoval o problematice tzv. smíšeného vkusu. Své úvahy o tomto tématu Krause shrnul v textu *Lettre a Mr. le Marquis de B. Sur la difference de la musique italienne et la musique française*, jenž vyšel anonymně v r. 1748. Tento text pak vydal v německém překladu další význačný berlínský teoretik a spisovatel Friedrich Wilhelm Marpurg ve svých *Historisch-kritische Beiträge zur Aufnahme der Musik* r. 1754. Sám Krause se snažil některé své myšlenky uvést do praxe, zejména ty, jež se týkaly jím navržené podoby písně a německé kantáty. To uskutečňoval jednak vyvíjením vlastní kompoziční činnosti, jednak významnou editorskou aktivitou. Spolu s Carlem Wilhelmem Ramlerem⁴ připravili sbírku *Oden mit Melodien*, jež obsahovala písňové útvary komponované v souladu s estetickým ideálem prezentovaným ve spisu *Von der musikalischen Poesie*. Jako hudebně velmi zdatný a vzdělaný diletant zkomponoval několik kantát na německé texty sprátených básníků, např. kantátu *Der Tod Jesu* z r. 1758 na slova C. W. Ramlera, která zhudebnili rovněž Carl Heinrich Graun⁵ či Georg Philipp Telemann,⁶ písně, komorní

2 Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803), vůdčí osobnost německého básnického anakreontismu, Krause mu později dedikoval své pojednání o hudební poezii.

3 Johann Joachim Quantz (1697–1773), flétnista, skladatel a hudební spisovatel, od r. 1741 působil ve službách Friedricha II. Autor vlivné flétnové příručky *Versuch einer Anweisung die Flöte traversiere zu spielen* (Berlin: Johann Friedrich Voß, 1752).

4 Carl Wilhelm Ramler (1725–1798), německý básník, libretista, překladatel Horatia. Po studiu v Halle přesídlil r. 1745 do Berlína, kde od r. 1748 vyučoval na kadetské škole a v letech 1787–1796 byl ředitelem královského divadla. Přátelil se s Gleimem, Lessingem, Nicolaiem i Krausem, udržoval s nimi čilou korespondenci. Jako editor se spolupodílel na vydání sbírky *Oden mit Melodien* z r. 1753, později připravil svou sbírku *Lieder der Deutschen mit Melodien* (1766–1768). Jeho kantátové texty byly často zhudebněny. Např. kantátu *Tod Jesu* zhudebnil C. H. Graun, G. Ph. Telemann či J. C. F. Bach, *Die Hirten bei der Krippe zu Betlehem* J. F. Agricola, Telemann, J. F. Reichardt, J. C. F. Rellstab, nebo J. L. Eybler.

5 Carl Heinrich Graun (1704–1759) působil od r. 1741 jako dvorní kapelník na dvoře Friedricha II., jeho bratr Johann Gottlieb Graun (1703–1771) jako koncertní mistr.

6 Georg Philipp Telemann (1681–1767), jedna z nejvýraznějších skladatelských osobností německé hudby 1. poloviny 18. století. Jeho tvorba se vyznačuje stylovou progresivitou, díky níž se jeho hudební

skladby a jeden singspiel. Krauseho dům se stal významným místem setkávání osobností z řad umělců a inteligence. Pořádání privátních koncertů, na nichž často účinkovali též Quantz či Carl Philipp Emanuel Bach,⁷ sloužil i v čase kulturních omezení během sedmileté války.

Christian Gottfried Krause zemřel ve svých 51 letech v Berlíně 21. července 1770 a pochován byl o tři dny později, 24. července 1770. O okolnostech jeho skonu není bohužel nic bližšího známo.

2 Krauseho intelektuální a umělecká východiska

Ve vztahu k hudbě zůstal Krause po celý život velmi nadšeným a značně důkladně teoreticky i prakticky školeným hudebním diletantem. Reprezentoval tedy ve 2. polovině 18. století poměrně širokou skupinu příslušníků střední a vyšší vrstvy, která projevovala intenzivní zájem o hudbu a další s ní spojená umění, nečinila z tohoto svého zájmu však zájem profesionální či profesní. Nebylo to ale na překážku tomu, aby tito diletanti v této oblasti teoreticky i prakticky nedosahovali vysoké, takřka profesionální úrovně.

Po svém příchodu do Berlína r. 1746 měl Krause možnost poznat řadu zdejších výtečných hudebníků, literátů a filozofů. Od r. 1749 navštěvoval sdružení, pro něž se později ustálil název Montagsklub. Toto sdružení založil švýcarský duchovní Johann Georg Schulthess a jeho cílem byla vzájemná společenská výměna myšlenek ze sféry věd a umění. Díky členům jako Gotthold Ephraim Lessing⁸ a Christoph Friedrich Nicolai⁹ se stal jedním z center berlínské osvícenské filozofie a o otázkách umění sem přicházeli diskutovat např. Christian Friedrich Voß,¹⁰ Johann Georg Sulzer,¹¹ Carl Wilhelm Ramler, Johann Friedrich Agricola¹² či Johann Joachim Quantz. Oficiálním členem klubu se kvůli židovskému vyznání

vyjadřování zvolna posouvá od stylu pozdně barokního k hudebním prostředkům příznačným pro nastupující klasicismus.

7 Carl Philipp Emanuel Bach (1714–1788), druhý syn Johanna Sebastiana Bacha, zvaný též „berlínský“ nebo „hamburský“ Bach. Od r. 1740 do r. 1767 působil v Berlíně jako dvorní cembalista Friedricha II.

8 Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781), dramatik, kritik, autor textů věnovaných filosofii a estetice.

9 Christoph Friedrich Nicolai (1733–1811), německý spisovatel, vedle G. E. Lessinga a M. Mendelssohna významný představitel německého osvícenství.

10 Christian Friedrich Voß (1724–1795), německý nakladatel.

11 Johann Georg Sulzer (1720–1779), teolog, filozof, teoretik umění, pedagog, žák J. J. Bodmera a J. J. Breitingera.

12 Johann Friedrich Agricola (1720–1774), skladatel, varhaník, hudební publicista, pěvec a pěvecký pedagog, žák J. S. Bacha a J. J. Quantze, od r. 1751 dvorní skladatel Friedricha II.

nemohl stát významný představitel osvícenské filozofie Moses Mendelssohn,¹³ jehož filozofické názory a spisy se však významnou měrou odrazily v berlínském intelektuálním prostředí.

Velmi podnětné a inspirativní, jak vyplývá z jeho dochované korespondence i z pojednání *Von der musikalischen Poesie*, byly pro Krauseho návštěvy operních představení a dalších hudebních a divadelních událostí. S velkým uznáním hovoří o operách berlínského kapelníka Carla Heinricha Grauna a významného italského skladatele Johanna Adolfa Hasseho,¹⁴ z nichž často také čerpal příklady pro své pojednání. Značně pochvalně se však zmiňuje též o kompozicích Johanna Friedricha Agricoly, jehož operní a další tvorba byla poněkud upozaděna kvůli zálibě krále Friedricha II. v Graunových a Hasseho dílech. S největším respektem se pak vyslovuje o kompozičním odkazu Georga Philippa Telemanna. I z jeho děl vybírá příklady pro svůj text. S úctou píše rovněž o osobnosti berlínského dvorního flétnisty Johanna Joachima Quantze.¹⁵ V Krauseho poněkud rezervovaném postoji k hudbě Carla Philippa Emanuela Bacha a Johanna Gottlieba Grauna se projevuje jeho tíhnutí ke galantnímu stylu, jež on sám upřednostňoval i jako skladatel, a klíčové vlastnosti charakteristické pro tento styl (jako ušlechtilost, prostota, jemnost, přístupnost) často zmiňuje mezi požadavky pro hudbu i ve *Von der musikalischen Poesie*.

Krause přišel do kontaktu s různými stylově rozmanitými směry. Kromě domácí produkce vyrůstající z německých hudebních tradic to byl na jedné straně styl italské virtuózní kastrátské opery představovaný díly Grauna a Hasseho, na straně druhé francouzská hudba a vliv francouzských vokálních forem. S nimi se setkal také ve funkci sekretáře u generála Rothenburga, jenž se oženil s francouzskou šlechticnou a část svého života ve Francii pobýval. Jistě v tom sehrála roli i orientace berlínského dvora a velká záliba krále Friedricha II. ve francouzském umění, kultuře a filozofii.

Jak již bylo zmíněno výše, Krause podobně jako Quantz uvažoval o pojetí tzv. smíšeného vkusu, který by měl být jakousi uměleckou syntézou nejlepších vlastností z italské, francouzské i německé hudby. Z francouzské hudby Krauseho zřejmě nejvíce ovlivnil François Couperin¹⁶ a Jean François Dandrieu,¹⁷ přičemž oba

13 Moses Mendelssohn (1729–1786), německý židovský filozof a kritik doby osvícenství, dědeček Felixe Mendelssohna Bartholdyho a Fanny Hensel Mendelssohn.

14 Johann Adolf Hasse (1699–1783), významný představitel italské opery seria. Jeho operní díla se těšila velké oblibě v německojazyčných zemích i v Itálii, ctil je též pruský král Friedrich II., který vyslechl ještě jako pruský korunní princ jeho operu *Cleofide* r. 1731 při své návštěvě Drážďan. Po r. 1743 se v Berlíně Hasseho díla stala součástí repertoáru dvorní opery.

15 BERG, Darrell Matthews. *The Correspondence of Christian Gottfried Krause: A Music Lover in the Age of Sensibility*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 2009. Viz zejména část „Musical Interests“.

16 François Couperin (1688–1733), skladatel a cembalista, nejvýznamnější člen rodiny Couperinů.

17 Jean-François Dandrieu (1681/2–1738), francouzský skladatel a cembalista.

tito skladatelé prosluli svými pokusy o spojení italského a francouzského vkusu i stylu jak po stránce kompoziční, tak i interpretační. V Krauseho vlastních kompozicích, stejně jako v jeho estetických názorech a požadavcích na hudební umění se zrcadlí jeho upřednostnění galantního stylu a vkusu. V dobově aktuální diskusi, jež souvisela s osvícenskou ideou umění přístupného co nejširší skupině lidí, zda by hudba měla být tvořena pro znalce hudby („Kenner“), nebo její milovníky („Liebhaber“), se Krause jednoznačně vyjadřuje ve prospěch milovníků hudby.

V oblasti hudební teorie není snadné identifikovat značně rozsáhlou bázi autorů a textů, jež Krauseho nahlížení na tuto problematiku ovlivnily. Velký význam v tomto směru měla však zvláště pojednání Johanna Matthesona,¹⁸ zejména jeho spis *Der vollkommene Capellmeister* z r. 1739 a rozšířené a přepracované vydání traktátu *Der critische Musicus* Johanna Adolfa Scheibeho z r. 1745.¹⁹

Pokud jde o teorii krásných věd a umění, je u Krauseho zřejmé působení myšlenek jeho učitele Alexandra Gottlieba Baumgartena, například v otázce konceptu smyslové zkušenosti („sinnliche Erkenntnis“), nebo též pojetí a binárního dělení afektů, s nimiž se Krause mohl seznámit prostřednictvím Baumgartenových prací či textů jeho žáka Friedricha Georga Meiera. V Krauseho rozdělení afektů jsou reflektovány také myšlenky Barucha Spinozy a Christiana Wolfa. Wolfova logická filozofie se u Krauseho projevuje též ve způsobu, jakým ve svém spisu předkládá aktuální a nastupující umělecké trendy v souvislosti s vlastními teoretickými a estetickými úvahami. V jeho hierarchizaci afektů je patrný rovněž vliv myšlenek publikovaných v periodiku s názvem *Der Musikalische Patriot* vycházejícím v Braunschweigu v letech 1741 a 1742.²⁰ Krause byl zjevně seznámen i s linií racionalismu, kterou reprezentoval především René Descartes²¹ a jeho spisy *Les passions de l'âme* z r. 1649 a *Compendium musicae* z r. 1618. V požadavku na dojmavé působení uměleckého díla vychází z estetické koncepce Jeana Baptista Dubose uveřejněné v jeho *Reflexions critiques sur la poésie, la peinture et la musique* (Paříž 1719). Transformuje myšlenku uměleckého napodobení krásné přírody („belle nature“) tak, jak ji nastínil jiný představitel francouzské linie napodobovací estetiky, Charles Batteux v *Les Beaux arts, réduits a un meme principe* (Paříž 1746). Ovlivnily jej též texty švýcarských, německy píšících literárních kritiků Johanna Jakoba Bodmera a Johanna Jakoba Breitingera,²² na něž se ve svém nejvýznamnějším spisu rovněž

18 Johann Mattheson (1681–1774), německý skladatel, pěvec, varhaník, hudební teoretik a spisovatel.

19 Johann Adolph Scheibe (1708–1776), německý skladatel a hudební kritik.

20 Viz MARKS, Paul F. The Rhetorical Elements in Musical Sturm und Drang: Christian Gottfried Krause's Von der musikalischen Poesie. *International Review of the Aesthetic and Sociology of Music*, 1971, Vol. 2, No. 1, s. 49–64.

21 René Descartes (1596–1650), významný francouzský filosof, představitel racionalismu.

22 Johann Jakob Bodmer (1698–1783) a Johann Jakob Breitinger (1701–1776), literární kritici švýcarské provenience. Často oponují názorům J. Ch. Gottscheda.

často odvolává. V otázkách opery často polemizuje s názory Johanna Christopha Gottscheda, které obsahuje jeho *Versuch einer kritischen Dichtkunst vor die Deutschen* (Leipzig 1730).²³ Krauseho představy v oblasti umění formovala také anglická literatura a autoři jako Antony Ashley Cooper Shaftesbury, Joseph Addison nebo Alexander Pope. Podněty čerpal též v okruhu autorů hamburské autopsie.²⁴

Při snaze podpořit své myšlenky týkající se poezie se pak Krause často odvolával na názory a spisy autorů jako Horatius, Cicero nebo Quintilianus.

Zásadní úlohu v utváření Krauseho náhledů ve sféře poezie sehrál nepochybně především jeho kontakt s básníkem a nejvýznamnějším představitelem německého básnického anakreontismu, Johannem Ludwigem Wilhelmem Gleimem (1719–1803). Ten Krauseho po r. 1746 seznámil s okruhem svých přátel, k nimž náleželo i několik stylově podobně zaměřených básníků. Tito literáti si kladli za cíl oslavu kultu přátelství, opěvování lásky, vína a růží. Navraceli se k ideálu a čistotě antické poezie, především k tvorbě řeckého básníka Anakreonta z Teu žijícího v 6. stol. př. n. l. K anakreontskému okruhu náleželi kromě Gleima Samuel Gotthold Lange (1711–1781), Jakob Imanuel Pira (1715–1744), Johann Nikolaus Götz (1721–1781), Johann Peter Uz (1720–1796) a Paul Jacob Rudnick (1718–1740), které vedle literárních zájmů spojovalo studium na univerzitě v Halle nad Sálou, jež byla tehdy předním centrem německého pietismu. Částí své tvorby tento styl reflektoval také Friedrich Hagedorn (1708–1754).²⁵ Anakreontský styl a v jeho duchu námětově laděná poezie se pak staly jedním z východisek Krauseho pojetí písně.

Dalším významným Krauseho přítelem a spolupracovníkem se stal Carl Wilhelm Ramler (1725–1798), básník, autor kantátových textů a překladatel Horatiova díla, s nímž Krause editorsky připravil sbírky *Oden mit Melodien* (Berlín 1753 a 1755) a který byl spolu s Gleimem a básníkem a důstojníkem pruské armády Ewaldem Christianem von Kleist (1715–1759) nejvýznamnějším Krauseho rádcem při práci na pojednání *Von der musikalischen Poesie*. V duchu osvícenské doby i kultu přátelství udržoval a navazoval Krause kontakt se svými přáteli a známými prostřednictvím hojné korespondence. Podle dochovaných dopisů si Krause vedle Gleima, Ramlera a Kleista dopisoval též s teologem a filozofem Johannem Joachimem Spaldingem (1714–1804)²⁶ nebo básníkem Johannem Peterem Uzem.²⁷

23 K polemice s Gottschedem a Krauseho postoji k opeře viz též BERG, Darrell Matthews. *The Correspondence of Christian Gottfried Krause: A Music Lover in the Age of Sensibility*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 2009, No. 22 (D-HTGL 2352).

24 Některé autory a díla z obsáhlé základny odborných pojednání, jež prostudoval, zmiňuje Krause v dopise Gleimovi ze 3. srpna 1748. Viz tamtéž, No. 16 (D-HTgl 2346).

25 Friedrich von Hagedorn (1708–1754), německý básník.

26 Krauseho dopis Spaldingovi viz např. BERG, op. cit., No. 3 (D-Htgl 2334).

27 Krauseho dopis J. P. Uzovi viz tamtéž, No. 10 (D-HTgl 2379).